

DOI: <https://doi.org/10.37129/2313-7509.2020.13.1.299-312>

УДК 355.65

С.А. Литвиновський, к.військ.н., доц.

С.В. Поляшов

О.С. Чеботарьов

В.Ф. Зданевич

Військова академія (м. Одеса), Україна

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ТА У ХОДІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ І ІНШИХ ДІЙ

У статті визначено недоліки та надано пропозиції стосовно внесення змін і доповнень до Настанови з військового тилу, Бойових статутів механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України, методичних (навчальних) посібників і методичних рекомендацій Тилу Збройних Сил України, щодо удосконалення організації продовольчого забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України у ході ведення бойових та інших дій з урахуванням досвіду АТО (ООС).

***Ключові слова:** матеріальні засоби, підрозділи тилу, продовольчий пункт батальйону, пункт харчування ротного(взводного) опорного пункту, військові запаси.*

Постановка проблеми

Відповідно до вимог Стратегічного оборонного бюлетеня України [1] на підставі досвіду участі формувань Збройних Сил України в антитерористичній операції (операції Об'єднаних сил – далі АТО (ООС)) на території Донецької і Луганської областей відповідними органами військового управління було розроблені Бойові статuti механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України (частина I [2] і II [3]), методичні (навчальні) посібники [8, 9] і методичні рекомендації [10, 11, 12, 13, 14], в яких відображені деякі складові з організації продовольчого забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ) в зоні проведення АТО (ООС). В них, у повному обсязі, не відображені всі зміни (з висновками і рекомендаціями) в організації продовольчого забезпечення підрозділів, які відбулися у результаті реформування системи продовольчого забезпечення ЗСУ. Крім того, є розбіжності та не узгодженості між собою, з порядку харчування (забезпечення їжею) підрозділів, які виконують бойові завдання в зоні проведенні АТО (ООС).

Аналіз останніх досягнень і публікацій

За період ведення бойових дій на сході України, Міністерством оборони України, Генеральним штабом Збройних Сил України, Тилом Збройних Сил України і іншими органами військового управління та установами МОУ були розроблені накази МОУ [6, 7], Бойові статuti механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України (частина I [2] і II [3]), Тимчасова настанова з логістичного забезпечення Збройних Сил України [5], методичні (навчальні) посібники [8, 9, 16], методичні рекомендації [10, 11, 12, 13, 14], в них розглядалися деякі складові організації продовольчого забезпечення особового складу підрозділів у ході ведення бойових та інших дій, але в цілому та комплексно не розглядалися.

Крім того, у перерахованих документах є розбіжності та не узгодженості між собою з порядку харчування (забезпечення їжею) особового складу батальйону (далі – підрозділ). Так, у статті 95 розділу 10 частини II Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ [3] визначений наступний порядок харчування особового складу батальйону. «...Забезпечення особового складу їжею організовується через продовольчий пункт батальйону, який розгортається для

харчування особового складу та забезпечення водою», а у додатку 3 цього Бойового статуту, щодо основних скорочень, що застосовуються в бойових документах, за формою подання використовується інший термін – «батальйонний продовольчий пункт» із скороченням БПП замість терміну «продовольчий пункт батальйону». Крім того, термін – «батальйонний продовольчий пункт» використовується у Настанові з військового тилу [4].

У Методичних рекомендаціях щодо організації тилового забезпечення в базових таборах бригад (батальйонів), на ротних (взводних) опорних пунктах і бойових позиціях [14] одночасно з терміном «продовольчий пункт батальйону (ППБ)» використовується також термін «польовий пункт харчування (ППХ)» без пояснення відмінностей тлумачення цих термінів.

Положення про порядок створення, зберігання, поновлення (заміни), використання непорушних запасів техніки тилу та інших матеріальних засобів тилу у Збройних Силах України [6] та Зміни до Положення [7], не дають чіткого трактування про порядок утримання (зберігання) батальйонних військових запасів продовольства у мирний час та їх ешелонування у воєнний час.

Постановка завдання

Метою роботи є виявлення недоліків у зазначених нормативних документах, щодо порядку харчування та забезпечення їжею військовослужбовців підрозділів ЗСУ у ході ведення бойових та інших дій та надання пропозицій щодо змін і доповнень до вказаних нормативних документів.

Досягнення визначеної мети здійснено шляхом проведення порівняльного аналізу змісту зазначених нормативних документів у сфері військової логістики з порядку харчування та забезпечення їжею військовослужбовців і формулювання основних напрямів усунення виявлених недоліків та відображення запропонованих змін і доповнень.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

На основі виявлених недоліків із загальної проблеми неузгодженості вказаних нормативних документів, щодо організації продовольчого забезпечення військовослужбовців підрозділів ЗСУ у ході ведення бойових та інших дій, слід виділити: порядок утримання (зберігання) батальйонних військових запасів продовольства у мирний час та їх ешелонування при веденні бойових дій; порядок харчування та забезпечення їжею військовослужбовців при виконанні бойових завдань підрозділами ЗСУ в зоні проведення ООС; фактори, які впливають на організацію продовольчого забезпечення підрозділів в ході ведення бойових та інших дій; приведення до єдиної термінології: «продовольчий пункт», «пункт харчування», – з порядку харчування та забезпечення їжею військовослужбовців при виконанні бойових завдань.

Виклад основного матеріалу дослідження

З початку ведення бойових дій на сході України, продовольче забезпечення військовослужбовців, було пріоритетним завданням Міністерства оборони України (МОУ) і Генерального штабу Збройних Сил України (ГШ ЗСУ). За останні роки відбулося реформування системи продовольчого забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України. В результаті реформування, відбулися зміни в організації продовольчого забезпечення військових частин (підрозділів) ЗСУ, як в пунктах постійної дислокації, так і при виконанні бойових завдань. А саме, порядок харчування військовослужбовців за нормами продуктів, було замінено на застосування Каталогу продуктів [17]. До організаційно-штатної структури ідалень військових частин (підрозділів) були введені такі посади: кухар-інструктор, кухар, буфетник, виробник харчових напівфабрикатів, мийник посуду, офіціант, кухонний робітник, пекар, технік з експлуатації та ремонту устаткування, прибиральник виробничих приміщень, вантажник. У стаціонарних ідальнях був проведений капітальний ремонт з необхідною перебудовою приміщень для забезпечення

застосування Каталогу продуктів харчування. Значно змінився порядок харчування та забезпечення їжею підрозділів, які виконують бойові завдання в зоні проведення операції Об'єднаних сил.

У статті 96 розділу 10 частини II Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ [3] визначено, що «...командир батальйону (роти) організовує тилове забезпечення особисто і через заступника з тилу (старшину роти)», а «...безпосереднім керівником тилового забезпечення є заступник командира батальйону з тилу (в роті – старшина роти)» (стаття 97 розділу 10) [3]. Він організує забезпечення батальйону продовольством, технічними засобами, інвентарем, столовим посудом, вагомірними приладами та іншим майном.

Пропонується наступне визначення терміну «організація продовольчого забезпечення підрозділів». Організація продовольчого забезпечення підрозділів ЗСУ при підготовці та у ході ведення бойових і інших дій включає: планування продовольчого забезпечення (план продовольчого забезпечення підрозділу); створення (поповнення) в підрозділах встановлених запасів продовольства і води, визначення порядку витребування, утримання (зберігання) і джерела постачання; встановлений порядок підвезення продовольства та інших матеріальних засобів продовольчої служби; визначення порядку харчування (забезпечення їжею) особового складу.

Фактори, які впливають на виконання завдань з організації продовольчого забезпечення підрозділів при підготовці та в ході ведення оборонного (наступального): місце підрозділу у бойовому порядку військової частини і його бойові завдання (тривалість виконання і глибина бойового завдання); ширина і глибина району оборони (фронт і середній темп наступу); побудова оборони підрозділу (побудова бойового порядку); умови переходу підрозділу до оборони (наступу); вид оборони; порядок продовольчого забезпечення встановлений старшим начальником; характер місцевості та розвиненість мережі автомобільних доріг; масштаби застосування противником різних видів озброєння; місцево-економічні можливості на пряму ведення бойових дій; періодичність переміщення підрозділів тилу; тривалість бою, кліматичні умови та інші.

Результатом планування продовольчого забезпечення має бути план продовольчого забезпечення підрозділу, який складається з текстуальної частини (в основному із розрахунків) і графічної частини (робочої карти заступника командира підрозділу з тилу чи начальника продовольчої служби).

Текстуальна частина плану продовольчого забезпечення підрозділу може включати: 1) основні завдання при підготовці та у ході ведення бойових і інших дій; 2) пропозиції з продовольчого забезпечення підрозділу у текстуальну і графічну частини замислу (рішення) на тилове забезпечення; 3) склад, стан, можливості господарчого відділення взводу матеріального забезпечення та порядок підготовки, розміщення і переміщення; 4) організацію виконання основних завдань продовольчої служби: розрахунок маси добової видачі; розрахунок потреби і забезпеченості продовольства; розрахунок харчування особового складу; розрахунок забезпечення хлібом; розрахунок забезпечення водою; розрахунок потреби і забезпеченості технічними засобами (порядок їх ремонту і евакуації); розрахунок підвезення продовольства і інших матеріальних засобів служби; розрахунок потреби у паливі для приготування їжі; захист, оборона, охорона, маскування підрозділів і об'єктів служби; 5) організацію управління та взаємодії.

Графічна частина плану продовольчого забезпечення підрозділу (робоча карта) може включати:

- 1) необхідні відомості про противника, завдання підрозділу та сусідів;
- 2) розмежувальні лінії підрозділів;
- 3) райони і час розгортання та переміщення взводу матеріального забезпечення, а також підрозділів технічного і медичного забезпечення;
- 4) підрозділи тилу вищої інстанції, які виконують завдання в інтересах підрозділу;
- 5) підрозділи тилу приданих і взаємодіючих підрозділів;

б) колонні шляхи пересування бойових підрозділів, які використовуються у якості шляхів підвозу та евакуації;

7) об'єкти місцевої промислово-економічної бази, які використовуються для виконання завдань тилового забезпечення підрозділу;

8) командно-спостережний пункт (КСП) підрозділу, час розгортання і напрямом його переміщення у ході ведення бойових дій, пункти управління (ПУ) взводу матеріального забезпечення, а також підрозділів технічного і медичного забезпечення, ПУ приданих і взаємодіючих підрозділів, тилловий командний пункт (ТКП) бригади.

План продовольчого забезпечення підрозділу підписується заступником командира підрозділу з тилу і начальником продовольчої служби підрозділу та затверджується командиром підрозділу.

Потреба батальйону у продовольстві визначається заступником командира батальйону з тилу сумісно з начальником продовольчої служби батальйону (у разі наявності такої посади у штаті підрозділу). Вона розраховується в розрахунково-постачальних одиницях добовидач (д/вид) та складається із встановлених запасів на кінець періоду, що планується, (Z_v) і витрат (В) протягом планового періоду. Потреба планується за двома періодами: підготовки та ведення бою (наприклад, у наступі на одну добу, в обороні (на марші) – на весь період ведення (здійснення) оборонного бою (маршу).

Потребу батальйону у продовольстві визначають за формулою:

$$П = Z_v + В \text{ (д/вид)} \quad (1)$$

де Z_v – встановлені запаси продовольства на кінець періоду, що планується, д/вид;

В – витрати продовольства протягом періоду, що планується, д/вид.

Інші складові плану продовольчого забезпечення підрозділу у статті не розглядаються.

Витребування, отримання (прийом) і створення (поповнення) у підрозділах встановлених запасів продовольства, технічних засобів і іншого майна продовольчої служби, які були витрачені при підготовці і в ході бойових дій та знищені противником здійснюється централізовано, згідно планів і розпоряджень старшого начальника, на підставі донесень з тилу і заявок підрозділів та подаються заступником командира батальйону з тилу (спільно з начальником продовольчої служби) заступнику командира військової частини з тилу (начальнику продовольчої служби військової частини), щоденно до 19.00 станом на 18.00.

Згідно «Положення про порядок створення, зберігання, поновлення (заміни), використання непорушних запасів техніки тилу та інших матеріальних засобів тилу у Збройних Силах України» [6] та Зміни до Положення [7], у мирний час військові запаси продовольства для ведення бойових дій утримуються із розрахунку: батальйон у складі військової частини (окремий батальйон) – 7 добовидач, у тому числі 4 добовидачі свіжих або консервованих (концентрованих) продуктів (за рахунок запасів поточного забезпечення) і 3 добовидачі наборів сухих продуктів (раціонів) та зберігаються в окремих (ізольованих) складах (сховищах) або приміщеннях з необхідною документацією та підготовленими до швидкої видачі (у контейнерах, на піддонах, у причепах тощо).

Пропонується уточнити порядок ешелонування продовольства у батальйоні наступним чином. Військові запаси продовольства при підготовці та у ході ведення бойових дій утримуються із розрахунку: батальйон у складі військової частини (окремий батальйон) – 7 добовидач, у тому числі 1 добовидача набору сухих продуктів (раціон) у військовослужбовця (у механізованих, танкових і інших підрозділах на кожному танку, БТР, БМП, САУ та інших бойових машинах утримується по 3 добовидачі наборів сухих продуктів (раціонів) на кожного члена екіпажу), що є непорушними запасами (витрачаються тільки з дозволу командира батальйону у тих випадках, якщо немає можливості забезпечити особовий склад гарячою їжею), та витратної частини запасів продовольства (зберігається на транспортних засобах господарчого відділення взводу матеріального забезпечення

батальйону) у розмірі: 6 добовидач на кожного військовослужбовця (крім членів екіпажів бойових машин), з яких 4 добовидачі свіжих або консервованих (концентрованих) продуктів і 2 добовидачі наборів сухих продуктів (раціонів) та 4 добовидачі свіжих або консервованих (концентрованих) продуктів на кожного члена екіпажів бойових машин.

Джерела постачання продовольства, технічних засобів і іншого майна служби для батальйону при підготовці та у ході ведення бойових дій, є: централізовані поставки, матеріальні засоби за централізованими поставками доставляються на стаціонарні центри забезпечення, бази і склади Центру, звідки вони розподіляються і підвозяться автомобільним транспортом до підрозділів матеріального забезпечення військових частин, з яких, підвозяться у взводи матеріального забезпечення батальйонів і на вогневі позиції мінометних батарей; місцева промислова база; трофеї; справні агрегати і деталі, зняті зі списаної техніки установленим порядком; волонтерська допомога.

Підвезення продовольства і іншого майна продовольчої служби підрозділам батальйону є основа їх безперебійного забезпечення. При підготовці до бойових дій (коли батальйон діє на другорядному напрямку), господарчі відділення взводів матеріального забезпечення, при необхідності, будуть залучатися для підвезення продовольства з продовольчого складу групи матеріального забезпечення військової частини.

При веденні бойових дій батальйоном у першому ешелоні військової частини, у ланці військова частина – батальйон, підвезення продовольства й іншого майна служби організується заступником командира військової частини з тилу і здійснюється автомобільним транспортом підрозділів матеріального забезпечення військової частини до взводів матеріального забезпечення батальйонів.

У ланці батальйон – рота підвезення продовольства (гарячої їжі та води, пального чи палива) від взводу матеріального забезпечення (продовольчого пункту батальйону) до підрозділів батальйону здійснюється транспортними засобами господарчого відділення. У цій ланці підвезення організує заступник командира батальйону з тилу. Він визначає обсяг, порядок підвезення підрозділам продовольства і ставить завдання командирів взводів матеріального забезпечення на підвезення. Підвезення продовольства у ході веденні бойових дій батальйоном здійснюється, як правило, один раз на добу на кінець дня бою та у міру необхідності.

У статті 95 розділу 10 частини II Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ [3] визначений наступний порядок харчування (забезпечення їжею) особового складу батальйону. «...Забезпечення особового складу їжею організується через продовольчий пункт батальйону, який розгортається для харчування особового складу та забезпечення водою...»

У додатку 3 цього Бойового статуту щодо основних скорочень, що застосовуються в бойових документах, за формою подання використовується термін – «батальйонний продовольчий пункт» із скороченням БПП замість терміну «продовольчий пункт батальйону». Також термін «батальйонний продовольчий пункт» використовується у Настанові з військового тилу [4].

У Методичних рекомендаціях щодо організації тилового забезпечення в базових таборах бригад (батальйонів), на ротних (взводних) опорних пунктах і бойових позиціях [14] одночасно з терміном «продовольчий пункт батальйону (ППБ)» використовується також термін «польовий пункт харчування (ППХ)» без пояснення відмінностей.

Можна припустити, що основною відмінністю терміну «продовольчий пункт» від терміну «пункт харчування» може бути наявність військових запасів продовольства у встановлених розмірах і штатного транспорту для їх утримання і переміщення, штатних кухарів і засобів приготування їжі в польових умовах та розгортання продовольчого пункту (повністю чи частково).

Заміна старого терміну «батальйонний продовольчий пункт (БПП)» на термін «продовольчий пункт батальйону (ППБ)», відбулося логічно. Так, у військовій частині, для харчування особового складу інших підрозділів розгортаються: «продовольчі пункти дивізіонів»; «продовольчий пункт ТКП»; «продовольчий пункт ОКП»; «продовольчий пункт взаб гмз»; «продовольчий пункт рвб»; «продовольчий пункт медр» і інші продовольчі пункти (при необхідності).

Харчування особового складу батальйонів, здійснюється через продовольчі пункти батальйонів, які розгортаються на місцевості (рис. 1), силами і засобами господарчих відділень взводів матеріального забезпечення батальйонів для приймання і зберігання батальйонних запасів продовольства, доставки і видавання його підрозділам та приготування гарячої їжі, а також через пункти харчування ротних опорних пунктів (РОП) і взводних опорних пунктів (ВОП).

Рис. 1. Розміщення ППБ на місцевості

Продовольчі пункти батальйонів очолюють і організують роботу командири господарчих відділень, згідно з вказівками заступників командирів батальйонів з тилу (командирів взводів матеріального забезпечення). На пунктах харчування РОП (ВОП), організують роботу командири рот (взводів), а начальником пункту харчування РОП (ВОП) призначається штатний чи позаштатний кухар.

Вимоги до району (ділянки) розміщення ППБ: знаходитися на безпечній відстані від можливих ударів противника та об'єктів підвищеної небезпеки національної економіки; забезпечити надійний захист, оборону та охорону з максимальним використанням захисних та маскувальних властивостей місцевості; мати під'їзні шляхи і джерела води; задовольняти санітарно-гігієнічним нормам і протиепідемічним та пожежним вимогам.

Порядок розміщення продовольчого пункту батальйону на місцевості визначений Методичними рекомендаціями щодо організації тилового забезпечення в базових таборах бригад (батальйонів), на ротних (взводних) опорних пунктах і бойових позиціях [14].

Для цього вибирається ділянка під продовольчий пункт батальйону (ППБ) розміром приблизно 100x100 м на відстані 25 м від наметів та на достатній відстані від інших джерел забруднення тваринницьких ферм, звалищ сміття тощо.

Вибрана ділянка повинна мати добрі під'їзні шляхи, суху та чисту поверхню з невеликим схилом, що запобігає накопиченню дощової і талої води. ППБ бажано розгортати також поблизу джерела доброякісної води. При його відсутності воду підвозять з інших перевірених джерел водопостачання.

Їжу на ППБ готують у похідних кухнях різних типів (кухні причепні КП-125, КП-130 або змонтовані на автомобілях ПАК-200, КА-125, КА-250 тощо).

Польові кухні встановлюють в укриттях і не ближче ніж за 30 м одну від одної, щоб вони не були одночасно знищені вибухом одного снаряда (міни). Під час бойових дій для укриття особового складу поряд з кухнями обладнуються щілини. Автомобілі ставлять неподалік від кухонь в укриттях.

Біля кожної кухні розгортають каркасний намет з комплектом маркованих дошок та ножів для розробки продуктів на похідному столі, тут же розкладають інший кухонний інвентар, кількість якого, зазвичай, є мінімальною, а також обладнують рукомийник з милом і щіткою та місця для зберігання води і палива. Для нагрівання води, крім водогрійного казана, який є в кожній похідній кухні, використовують переносні кип'ятильники типу ПНК-2. Підвезення води здійснюється із використанням причіпних цистерн або автоводоцистерн.

Продукти зберігаються на продовольчому складі, який обладнують в окремому приміщенні (наметі). Двері та вікна складу облаштовують сіткою і проводять інші заходи для збереження продуктів від доступу мух і гризунів. У ньому встановлюють стелажі і піддони, промарковані ящики («м'ясо», «овочі», «хліб» тощо), які повинні щільно закриватися кришками, колода та сокира для рубки м'яса, стіл для видачі продуктів і вага.

На відстані приблизно 15 м від кухонь обладнують місце (підсобне приміщення) для чищення картоплі та овочів. Тут встановлюють лавки для сидіння та ємності для очищених овочів і для збору лушпиння, для збору останнього може викопуватися яма.

На ділянці ППБ передбачають облаштування ями для відходів (не ближче 50-70 м від кухонь), яка обладнується кришкою. Убиральню для особового складу господарчого відділення, споруджують не ближче 50-70 м від кухонь.

На ППБ обладнуються місця для прийому їжі (по можливості їдальні) для офіцерського складу та військовослужбовців військової служби за контрактом, а також окремо для рядового та сержантського складу. Окремо встановлюють намет (виділяють приміщення), для відпочинку особового складу ППБ.

У ході ведення бойових дій гаряча їжа для особового складу батальйону готується тричі на добу, з використанням як свіжих, так і консервованих (концентрованих) продуктів за єдиною для всіх продовольчих пунктів (пунктів харчування) розкладкою продуктів, яку затверджує командир військової частини. У польових умовах для приготування їжі перевага надається продуктам, що не потребують тривалої кулінарної обробки: консервам, якими заміняють у літній період свіже м'ясо та рибу, харчовим концентратам для швидкого приготування каш, супів, киселів та овочевим сумішам. Якщо за умовами обстановки, неможливо забезпечити особовий склад гарячою їжею тричі на добу, її готують двічі, а між прийомами їжі особовому складу видають частину добової норми продуктів (у сухому виді), які не потребують кулінарної обробки або може видаватися продукти наборів сухих продуктів (раціонів) по прийомам їжі. Варіант продовольчого пункту батальйону показано на рис. 2.

У статті 98 розділу 10 частини II Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ [3] визначено, що у ході бойових дій «...Харчування особового складу організовується з таким розрахунком, щоб основний прийом їжі здійснювався в години спаду бойової напруги...».

Приготування, доставку і видачу особовому складу підрозділів гарячої їжі безпосередньо організують начальники продовольчих пунктів батальйонів, згідно з вказівками заступників командирів батальйонів з тилу (командирів батальйонів), які визначають на яку кількість особового складу і для яких підрозділів готувати їжу, час готовності їжі і порядок її доставки та видачі, порядок забезпечення водою і паливом і інше, Начальник продовольчого пункту батальйону безпосередньо відповідає за своєчасне і доброякісне приготування їжі у польових умовах, збереження і доведення до військовослужбовців продуктів харчування згідно із встановленими нормами, а також за санітарний стан продовольчого пункту, кухонного інвентарю, обладнання і посуду.

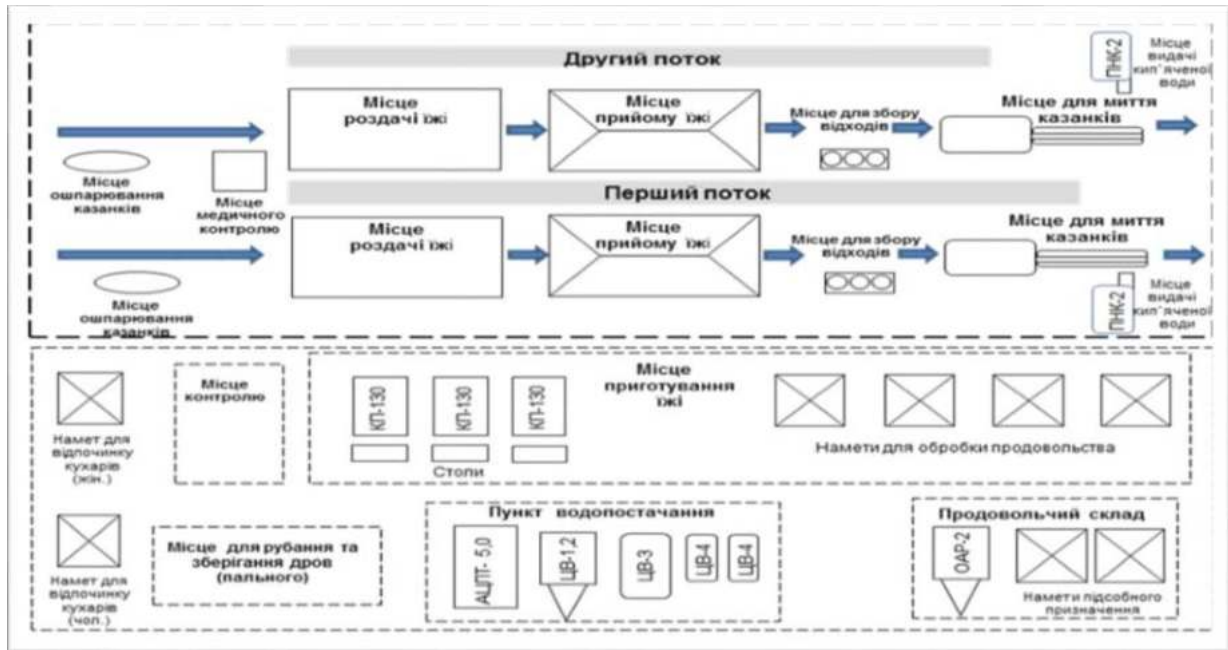

Рис. 2. Продовольчий пункт батальйону (варіант)

Якість продовольства, яке використовується для приготування їжі, а також якість їжі, приготовленої особовому складу, повинен перевіряти фельдшер (санітарний інструктор) батальйону. Він же здійснює постійний контроль за санітарним станом кухонь, обладнання і приладдя, за дотриманням кухарями санітарно-гігієнічних і кулінарних правил приготування їжі. Видача особовому складу перевіреної фельдшером готової їжі проводиться з дозволу командира (начальника штабу) батальйону.

У статті 95 розділу 10 частини II Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ [3] зазначено «...В особливих випадках з дозволу командира батальйону приготування їжі може проводитися безпосередньо в підрозділах батальйону на доданих їм засобах приготування їжі...».

В залежності від побудови оборони військової частини (підрозділу), інтенсивності бойових дій і масштабів застосування противником різних видів озброєння і інших факторів, які впливають на організацію продовольчого забезпечення підрозділів, за рішенням командира батальйону з обов'язковим погодженням із заступником командира військової частини з тилу, харчування особового складу здійснюється безпосередньо на ротних (взводних) опорних пунктах, де розгортаються пункти харчування ротних (взводних) опорних пунктів (рис. 3, 4).

Рис. 3. Пункт харчування РОП

Рис. 4. Пункт харчування ВОП

Для цього ротою (взводом) обладнуються, як правило, бліндажі або перекриті щілини, в яких розміщуються малолітражні кухні, кип'ятильники переносні і цистерни для води, якими підрозділи укомплектовуються відповідно до визначеної чисельності тих, хто харчується, а також обладнуються місця для зберігання продовольства, прийому їжі та миття кухонного інвентарю і індивідуального посуду та інші.

Приготування їжі здійснюється позаштатними кухарями, які мають відповідну підготовку за стандартом індивідуальної підготовки кухаря і пройшли медичний огляд. Особовий склад підрозділу приймає їжу із використанням індивідуальних казанків або одноразового посуду. Після завершення приймання їжі особовий склад має індивідуальні казанки у спеціально обладнаних місцях (використаний одноразовий посуд утилізується на смітник).

За рівномірністю видавання їжі у підрозділах, дотриманням при цьому порядку і дисципліни, використанням продуктів проміжного харчування зобов'язані слідкувати командири і старшини рот та командири взводів. Виконання особовим складом правил особистої гігієни, якість продуктів, готової їжі і питної води, що надходять до рот (взводів), перевіряють санітарні інструктори рот.

Зберігання запасів продовольства на ротних (взводних) опорних пунктах здійснюється, як правило, в штатному автотранспорті (автомобілях, причепах) із дотриманням правил товарного сусідства з його накриттям відповідними брезентами та у пристосованих приміщеннях або спеціально обладнаних укриттях (котлованах, траншеях, щілинах, ярах, гірничих виробках тощо) та інженерних спорудах (бліндажах, сховищах, дотах тощо).

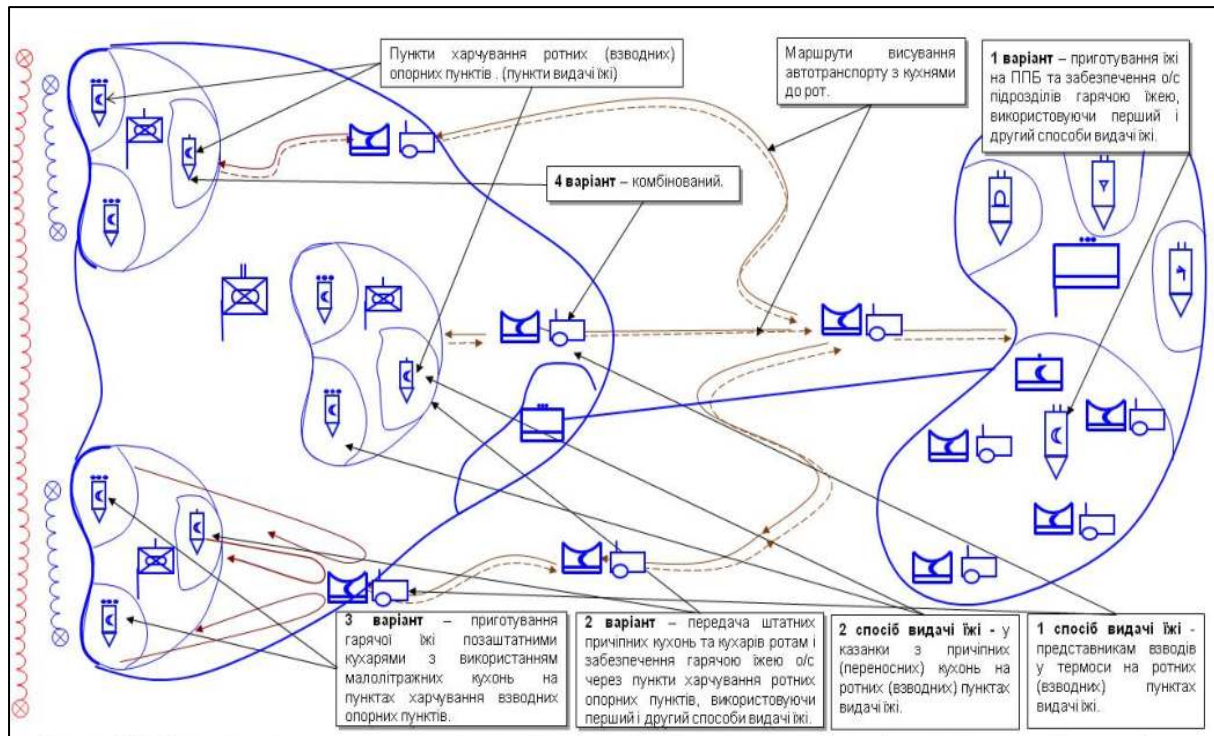
В залежності від умов бойової обстановки продовольство може зберігатися на ґрунті (у наметах з укриттям його захисними і утеплюючими матеріалами і використанням захисних властивостей місцевості) або у пристосованих приміщеннях, наметах, а також в спеціально обладнаних укриттях (погребах, бліндажах, перекритих щілинах тощо).

Для упередження проникнення гризунів, пристосовані приміщення (намети) для зберігання продовольства окопуються по периметру захисною канавою (глибина – 40 см, ширина у основі – 50 см, ширина зверху – 40 см), яка повинна мати схил із зовнішньої сторони. На кутах захисної канави викопуються ловчі ями глибиною до 1 м.

Інтенсивні бойові дії з використанням противником всіх видів озброєння та вплив інших факторів і призвело до зміни порядку харчування (забезпечення їжею) особового складу підрозділів при проведенні АТО (ООС) на сході України (рис. 5).

Перший варіант забезпечення їжею. На ППБ, який розгортається взводом матеріального забезпечення батальйону, готується їжа підготовленими за фахом штатними кухарями. Доставка їжі здійснюється транспортними засобами господарчих відділень до ротних пунктів видачі їжі (при можливості, до взводних пунктів видачі їжі), які призначаються командирами рот (взводів) у найближчих до бойових порядків підрозділів укриттях. Якщо маршрути руху кухонь і місця видавання їжі кухарям невідомі, старшини (головні сержанти) підрозділів організують зустріч і супроводження кухонь, для чого висилають провідників. В залежності від бойової обстановки їжа видається особовому складу підрозділів двома способами.

Перший спосіб видачі їжі. Їжа видається на ротних (можливо взводних) пунктах видачі їжі представникам взводів (піднощикам їжі) у термоси (термос ТВН-12 вміщує 17 порцій першої або 26 порцій другої страви), які доставляють її до взводних пунктів видачі їжі, де командири взводів здійснюють прийом їжі особовим складом. Даний спосіб видачі їжі застосовується для забезпечення особового складу їжею батальйонів першого і другого ешелону військової частини, в залежності від бойової обстановки.

Рис. 5. Забезпечення продовольством (їжею) особового складу мб під час підготовки та ведення оборонного бою

Другий спосіб видачі їжі. Їжа видається особовому складу у казанки з причіпних кухонь на ротних (взводних) пунктах видачі їжі. Командири рот (взводів) на завчасно підготовлених для прийому їжі місцях організують її прийом особовим складом взводів (відділень) згідно графіку. Даний спосіб видачі їжі застосовується в основному для забезпечення особового складу їжею батальйонів другого ешелону військової частини (для батальйонів першого ешелону, - в залежності від бойової обстановки).

Перший варіант забезпечення їжею має перевагу по відношенню до інших. По-перше, у батальйоні розгортається один, а за військову частину чотирнадцять продовольчих пунктів. По-друге, керівний склад і посадові особи тилу батальйону, мають більше можливостей впливати і здійснювати допомогу в організації продовольчого забезпечення військовослужбовців та здійснювати контроль за якістю приготування їжі і доведення норм харчування, за дотримання кухарями технології приготування їжі і санітарного стану продовольчого пункту. Але, є і суттєвий недолік, даний варіант забезпечення їжею особового складу в ході ведення бою можна використовувати, в основному, для батальйонів другого ешелону військової частини, а для батальйонів першого ешелону – тільки, в залежності від бойової обстановки.

Другий варіант забезпечення їжею. За рішенням командира батальйону, з господарчого відділення взводу матеріального забезпечення на визначений термін передаються у розпорядження командирів рот встановлена кількість кухарів, автомобілів з причіпними кухнями і продовольство. Приготування їжі здійснюється на пунктах харчування ротних опорних пунктів на весь особовий склад роти і видається двома способами видачі їжі, в залежності від бойової обстановки. Роботу на пунктах харчування РОП організують командири рот, начальником пункту харчування призначається штатний кухар.

Другий варіант забезпечення їжею особового складу в ході ведення бою можна використовувати для батальйонів першого ешелону військової частини (рот другого ешелону батальйону), в залежності від бойової обстановки. При цьому, у батальйоні може бути розгорнуто один продовольчий пункт батальйону і до трьох пунктів харчування РОП, а у військовій частини в цілому буде розгорнуто чотирнадцять продовольчих пунктів і шість (дев'ять) пунктів харчування РОП (за умов, що пункти харчування РОП розгортаються тільки для батальйонів першого ешелону військової частини).

Третій варіант забезпечення їжею. За рішенням командира батальйону, по узгодженню з командиром військової частини (заступником з тилу), приготування гарячої їжі здійснюється на взводних опорних пунктах. Приготування їжі здійснюється на пунктах харчування взводних опорних пунктів на весь особовий склад взводу. Командирам взводів видається продовольство, штатні засоби приготування їжі (малолітражні переносні кухні та інші) із господарчого відділення взводу матеріального забезпечення. Їжа готується позаштатними кухарями. Роботу на пунктах харчування ВОП організують командири взводів, начальником пункту харчування призначається позаштатний кухар.

Третій варіант забезпечення їжею особового складу в ході ведення бою використовується для батальйонів першого ешелону військової частини, коли противник веде активні бойові дії з використанням всіх видів озброєння. Він є найбільш складним з організації продовольчого забезпечення військовослужбовців військових частин (підрозділів).

По-перше, у військовій частині (підрозділу) збільшується в рази кількість продовольчих пунктів і пунктів харчування. Так в батальйоні розгортається один продовольчий пункт батальйону (ППБ) та дев'ять і більше пунктів харчування ВОП, за військову частину їх кількість збільшується до п'ятдесяти і більше.

По-друге, при такій кількості продовольчих пунктів і пунктів харчування, керівному складу і органам тилу військової частини (підрозділу) набагато складніше вирішувати питання продовольчого забезпечення військовослужбовців, при тому, що основний тягар з забезпечення їжею особового складу лягає на плечі командирів рот (взводів) і позаштатних кухарів.

Четвертий варіант забезпечення їжею. Комбінований.

Висновки

Серед основних недоліків розроблених нормативних документів МОУ [6, 7], ГШ ЗСУ [5, 10], Тилу ЗСУ [4], методичні (навчальні) посібники [8, 9], методичні рекомендації [10, 11, 12, 13, 14], щодо організації продовольчого забезпечення військовослужбовців підрозділів ЗСУ у ході ведення бойових та інших дій, було виявлено: неузгодженість цих нормативних документів з порядку харчування та забезпечення їжею військовослужбовців при виконанні бойових завдань підрозділами ЗСУ в зоні проведення ООС; в результаті нечіткого трактування порядку ешелонування військових запасів продовольства для ведення бойових дій підрозділами ЗСУ, виникають різні тлумачення даного питання; відсутність факторів, які впливають на організацію продовольчого забезпечення підрозділів в ході ведення бойових та інших дій.

Вирішення зазначених проблемних питань може здійснюватися за наступними напрямками: узгоджене з різними органами військового управління використання єдиної термінології з порядку харчування (забезпечення їжею) особового складу підрозділів при підготовці та у ході ведення бойових і інших дій; органам військового управління усіх рівнів, при розробці бойових документів, документів з військової логістики (тилу) і інших, використовувати пропозиції з порядку харчування (забезпечення їжею) особового складу підрозділів і фактори, які впливають на організацію продовольчого забезпечення підрозділів в зоні проведення операції Об'єднаних сил, викладених в роботі.

Перспективи подальших досліджень

Розглянутий у статті матеріал, може стати підґрунтям для проведення дослідження з удосконалення порядку харчування військовослужбовців військових частин (підрозділів) в ході ведення бойових дій, використовуючи порядок харчування (забезпечення їжею) «за каталогом продуктів».

Одним із напрямків подальших досліджень може бути проведення порівняльного аналізу змісту різних нормативних документів та їх розділів з метою виявлення недоліків та їх усунення на етапі розроблення цих документів.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України [від 6 червня 2016 року № 240/2016] // Урядовий кур'єр. – 2016. - № 112 - 15 червня.
2. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина I. - К.: Командування Сухопутних військ Збройних Сил України, 2016.
3. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II. Батальйон, рота. – К.: Командування Сухопутних військ Збройних Сил України, 2016.
4. Настанова з військового тилу (тактична група, полк). Проект. –К.: Міністерство оборони України, 2003.
5. Тимчасова настанова з логістичного забезпечення Збройних Силах України (частина I). – К.: Генеральний штаб ЗСУ, 2019. № 236.
6. Положення про порядок створення, зберігання, поновлення (заміни), використання непорушних запасів техніки тилу та інших матеріальних засобів тилу у Збройних Силах України. – К.: Міністерство оборони України, 2016. – 27-32 с.
7. Зміни до Положення про порядок створення, зберігання, поновлення (заміни), використання непорушних запасів техніки тилу та інших матеріальних засобів тилу у Збройних Силах України. – К.: Міністерство оборони України, 2019.
8. Про затвердження Норм харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та кримінально-виконавчої системи ліцеїстів військових ліцеїв, ліцеїв з посиленою фізичною підготовкою та норм годування тварин на воєнний час : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2003 № 824-010.
9. Військовий тил. Основи тилового забезпечення військових частин(підрозділів), тактичних груп: посібник адаптовано в Тилу ЗСУ з врахуванням досвіду тилового забезпечення військових частин в антитерористичній операції - К.: Тил Збройних Сил України, 2015. – 54-82 с.
10. Методичний посібник щодо організації і здійснення охорони та оборони, повсякденної діяльності військових частин (підрозділів) Збройних Сил України, які розташовані у базових таборах. – К.: Генеральний штаб ЗСУ, 2014. – 60 с.
11. Методичні рекомендації щодо порядку продовольчого забезпечення особового складу, який виконує завдання на блок - постах. - К.: Тил Збройних Сил України, 2014. – 10 с.
12. Методичні рекомендації щодо організації харчування особового складу в польових умовах. – К.: Тил Збройних Сил України, 2014. – 44 с.
13. Методичні рекомендації з організації харчування та зберігання продовольства на ротних, взводних опорних пунктах і блокпостах осінньо-зимовий період. – К.: Тил Збройних Сил України, 2015. – 21 с.
14. Методичні рекомендації щодо обладнання польового пункту харчування в базових таборах бригад (батальйонів), на ротних (взводних) опорних пунктах і бойових позиціях. – К.: Тил Збройних Сил України, 2016. – 19 с.
15. Методичні рекомендації щодо організації тилового забезпечення в базових таборах бригад (батальйонів), на ротних (взводних) опорних пунктах і бойових позиціях. – К.: Тил Збройних Сил України, 2016. – 50 с.
16. Логістичне забезпечення механізованого (танкового) батальйону в бойових та інших діях. Частина I. Тилове забезпечення: I навчальний посібник I / Д.В. Лісовенко, С.А. Литвиновський, Г.І. Кривогуз, В.Ф. Нагорнюк, О.В. Федченко. – Одеса: Військова академія, 2018. – 338 с.

17. Порядок застосування Каталогу продуктів харчування під час організації харчування особового складу ЗСУ (редакція - січень 2019 року). – К.: Міністерство оборони України, 2019.

Рецензент: Кривогуз Г.І., к.військ.н., доцент, Військова академія (м. Одеса)

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ ПРИ ПОДГОТОВКЕ И В ХОДЕ ПРОВЕДЕНИЯ ВЕДЕНИЯ БОЕВЫХ И ДРУГИХ ДЕЙСТВИЙ

С. Литвиновський, С. Поляшов, О. Чеботарьов, В. Зданевич

В статье определены недостатки и разработаны предложения относительно внесения изменений и дополнений к Наставлению по войсковому тылу, Боевых уставов механизированных и танковых войск Сухопутных войск Вооруженных сил Украины, методических (учебных) пособий и методических рекомендаций Тыла Вооруженных Сил Украины, по усовершенствованию организации продовольственного обеспечения военнослужащих Вооруженных Сил Украины в ходе ведения боевых действий.

За период участия формирований Вооруженных Сил Украины в операции Объединенных сил на востоке Украины, все руководящие документы Генерального Штаба, Тыла ВСУ, методические (учебные) пособия, методические рекомендации по решению продовольственного обеспечения военнослужащих воинских частей (подразделений) Вооруженных Сил Украины, не дают четкого (системного) ответа на вопрос: «Организация продовольственного обеспечения военнослужащих воинских частей (подразделений) при подготовке и в ходе ведения боевых и других действий?»; «Порядок питания военнослужащих воинских частей (подразделений) в зоне проведения операции Объединённых сил?».

Решение выявленных проблемных вопросов может осуществляться по следующим направлениям: согласование с разными органами военного управления использования единой терминологии по вопросам продовольственного обеспечения войск; органам военного управления всех уровней, при разработке боевых документов, документов по военной логистике (тыла) и других, использовать предложения по обеспечению продовольствием и водой личного состава подразделений воинских частей в зоне проведения операции Объединенных сил, указанных в работе; в руководящих документах, учебниках, рекомендациях, тезисах по логистическому (тиловому) обеспечению, необходимо преподавать современный материал, который необходим органам управления логистики (тыла) и командирам всех степеней для решения «сегодняшних задач», а не «наставлений», которыми будут руководствоваться «правнуки».

Рассмотренный в статье материал, может стать подспорьем для проведения исследований по усовершенствованию обеспечения продовольствием военнослужащих воинских частей (подразделений) в ходе ведения боевых действий, используя порядок продовольственного обеспечения «по каталогам продуктов».

Одним из направлений дальнейших исследований может быть использование итучного интеллекта для проведения сравнительного анализа содержания разных нормативных документов, их разделов с целью выявления недостатков и их устранения на этапе разработки этих документов.

Ключевые слова: *материальные средства, подразделения тыла, продовольственный пункт батальона, пункт питания ротного (взводного) опорного пункта, войсковые запасы.*

PROPOSALS TO IMPROVE THE FOOD ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN ARMED FORCES UNITS WHILE PREPARING AND DURING PERFORMANCE OF THE BATTLE AND OTHER ACTIONS

S. Litvinovsky, S. Polyashov, O. Chebotarev, V. Zdanevich

Proposals for improving the organization of food supply for units of the Armed Forces of Ukraine, in the preparation and during the conduct of military and other operations. This article identifies the shortcomings and develops proposals for making changes and additions to the manual on military logistics, combat manuals of mechanized and tank troops of the Ground forces of the Armed forces of Ukraine, methodological manuals and recommendations of the logistics of the armed forces of Ukraine, on improving the organization of food supply for military personnel of Armed Forces of Ukraine during the conduct the hostilities.

For the period of participation of formations of the Armed Forces of Ukraine in the operation of the joint forces in eastern Ukraine, all the governing documents of the General Headquarters, Logistics services of the armed forces, methodological manuals and recommendations for solving the nutrition supply of the military personnel of the Armed Forces of Ukraine do not give a clear (systemic) answer to the question: «How to organize the nutrition supply for military personnel, military units or subunits, during the preparation or conduct of military and other operations?»; «Meal order, of military personnel of military units in the area of the operation of the Joint Forces?».

The solution of identified problematic questions can be carried out in the following areas: coordination with various bodies of military command to use of common terminology on the food supply of troops. In the development of combat documents, documents on military logistics and others, the military commands and control bodies should use proposals for the provision of food and water to personnel and military units (subunits) in the area of the operation of the joint forces specified in the article. In the governing documents, manuals, recommendations on of logistics support, it is necessary to teach the commanders of all degrees the modern materials to solve today's problems, but not the instructions that was wrote by ancestors.

The material considered in the article may be the reason for conducting researches to improve the provision of food to military personnel, military units (divisions) during combat operations, using the food supply procedure – «According to the product catalog» One of the areas for further research may be the use of artificial intelligence to conduct a comparative analysis of the content of various regulatory documents and their sections in order to identify shortcomings and eliminate them at the development stage of this documents.

Keywords: *material equipment, logistic units, battalion food point, company (platoon) stronghold food point, military nutrition purveyance.*